

новки, викладені в роботі, є вагомим внеском в науку конституційного права, істотно збагачують теоретичні засади національної безпеки і оборони України та містять високий науковий потенціал для реалізації в сфері захисту національних інтересів Української держави.

В.П. НАГРЕБЕЛЬНИЙ

КОМПЛЕКСНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНОГО СТАНУ ПРИВАТНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГОВИХ ВІДНОСИН У НІМЕЧЧИНІ*

У цьому році книжковий арсенал Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України поповнився новим виданням - монографією І. М. Проценко «Торгове право Німеччини: історія становлення та сучасний стан». У зв'язку з цією подією варто зазначити, що в Інституті ґрунтовно розробляються теоретичні проблеми порівняльного правознавства і тому традиційно при дослідженні відповідних галузей права України здійснюється їх порівняльний аналіз з правом Європейського Союзу чи його держав-членів. Натомість, дослідженню права конкретних зарубіжних держав, на наш погляд, приділяється недостатньо уваги. Тому рецензована монографія, яка присвячена праву Німеччини, зокрема її торговому праву (в ній лише в окремих випадках проводиться порівняння права Федеративної республіки Німеччини (ФРН) з правом Франції, Австрії та Швейцарії для того, щоб більш повно показати специфіку першого), становить значний науковий інтерес.

© НАГРЕБЕЛЬНИЙ Володимир Петрович – кандидат юридичних наук, член-кореспондент НАПрН України, заступник директора Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

*Проценко І. М. Торгове право Німеччини: історія становлення та сучасний стан. Одеса: Фенікс, 2017. 279 с.

Дане монографічне дослідження є результатом багаторічної науково-дослідної роботи І.М. Проценко і може бути охарактеризоване як комплексне й багатопланове дослідження, оскільки в ньому охоплений широкий спектр питань, пов'язаних з торговим правом ФРН. Дослідниця поставила перед собою складне завдання: вивчити причини виникнення торгового права Німеччини, проаналізувати його ознаки як галузі права та відобразити особливості застосування його норм для регулювання сучасних торгових відносин. Такий підхід є цілком виправданим, оскільки дає можливість читачу більш повно усвідомити специфіку даної галузі права. Для виконання поставленого завдання І.М. Проценко приділила значну увагу історичній ретроспективі становлення та розвитку торгового права в Німеччині. Це було доволі складно здійснити, оскільки Німеччина як єдина держава остаточно сформувалася лише у другій половині XIX ст. й до цього часу на її землях не існувало єдиного законодавства, в тому числі і у сфері правового регулювання торгових відносин. До того ж торгове право певною мірою розвивалося за своїми власними правилами, відмінними від тих, за якими розвивалися й трансформувалися інші галузі права: дана галузь права формувалася в містах самими купцями, які широко використовували звичаї в якості джерела права, охоче запозичували необхідні норми в іноземному праві, які швидко змінювалося під впливом потреб торгівлі тощо.

Тому в монографії цілком слушно зосереджено увагу на висвітленні характерних рис *jus mercatorum* (права купців) та його наступника *jus mercatoria* (права торгівлі), які діяли в країнах Західної Європи, в тому числі в Німеччині, в часи Середньовіччя і в Новий час та, безумовно, стали попередниками сучасного торгового права країн Західної Європи. Також автором проведений ґрунтовний аналіз основних нормативно-правових актів Німеччини, які у різні часи регулювали торгові відносини (зокрема, Пруське земське уложення 1834 р., Загальнонімецький торговий кодекс 1861 р., сучасні Цивільний та Торговий кодекси Німеччини 1900 р.). Це дало можливість виокремити ознаки, що характеризують торгове право Німеччини як окрему галузь права.

Особливий інтерес викликає розділ 2 рецензованої монографічної праці, оскільки Загальнонімецький торговий кодекс 1861 р. разом з Вексельним статутом стали першими єдиними для всіх німецьких земель правовими актами, зробивши таким чином внесок в справу об'єднання Німеччини. В монографії досить ґрунтовно висвітлені умови, в яких проходив цей тривалий і складний процес, а також тенденцій розвитку торгового права Німеччини у XX-XXI століттях.

Позитивною рисою рецензованої монографії є ґрунтовна характеристика основних ознак сучасного торгового права ФРН і критичних поглядів окремих німецьких вчених - юристів на його основну ознаку – особливий суб'єктний склад, тобто комерсантів, а також підходів цих вчених щодо реформування торгового права, зокрема шляхом його перетворення на право підприємств (с. 177-181). Разом з тим в монографії підкреслюється, що не зважаючи на ці критичні погляди торгове право ФРН продовжує зберігати свої історичні риси і визначатися як спеціальна галузь приватного права. Зокрема, багато його норм ґрунтується на понятті «комерсанта» як основного суб'єкта торгового права. Ним вважається особа, яка займається торговою діяльністю (промислом), а також підприємець, який добровільно зареєструвався в якості комерсанта в торговому реєстрі, та торгові товариства (водночас, комерсантами не можуть бути, наприклад, представники так званих «вільних професій», які, однак, можуть набути статус підприємця); воно є приватним правом, оскільки регулює відносини між рівноправними суб'єктами – фізичними та юридичними особами (комерсантами); воно є особливим приватним правом, і тому торгові відносини регулюються як нормами цивільного права, так і нормами торгового права. Натомість норми цивільного права становлять основу правового регулювання торгових відносин, в той час, як норми торгового права здійснюють регулювання специфічних проявів торгового обігу, що спільно з цивільним правом регулює правовий статус та діяльність комерсанта. Дана модель правового регулювання торгових відносин сформувалася історично, виходячи з особливостей становлення Німеччини

як єдиної держави, у зв'язку з чим авторка монографії прийшла до висновку, що її не може бути запозичено системою права України. Окрім цього, аналіз основних ознак торгового права Німеччини дав змогу обґрунтувати висновок про неможливість ототожнення торгового права Німеччини із господарським чи підприємницьким правом, у розумінні українських правових реалій.

Значна частина монографічного дослідження присвячена аналізу окремих норм приватного права Німеччини, за допомогою яких регулюються специфічні потреби в сфері торгового обігу, що не є характерними для цивільного обігу. Ці потреби зумовили запровадження у німецькому законодавстві принципу презумпції професійної підготовки комерсанта, у зв'язку з чим в ряді випадків він не може користуватися певними привілеями, поширеними на інших, не обізнаних в тонкощах торговельного обігу, осіб. В монографії вдало відображено дію цього принципу на прикладі неустойки, розмір якої, відповідно до ст. 343 Цивільного кодексу Німеччини може бути знижений в судовому порядку, однак відповідно до ст. 348 Торгового кодексу Німеччини, якщо боржником виступає комерсант, тоді він не має права просити суд знизити її розмір, а отже комерсанти можуть передбачити у договорі неустойку будь-якого розміру. Втім, як свідчить аналіз ряду рішень німецьких судів, за певних умов розмір неустойки може бути знижений, що, в свою чергу, демонструє високий рівень підготовки німецьких юристів.

Комплексний підхід автора до аналізу торгового права ФРН засвідчив перспективність даної проблематики для подальших наукових досліджень. Монографія І.М. Проценко буде цікава фахівцям, які вивчають приватне право України та зарубіжних країн, а також правознавцям, практика яких пов'язана із торговими відносинами в Німеччині.